

ЛИТЕРАТУРНОИНТЕРПРЕТАТИВНО СЪЧИНЕНИЕ

КАК ДА ПИШЕМ

Интерпретация означава тълкуване, разбиране. Отнесена към литературен текст, предполага споделяне на това, което е достигнало от смисъла му до читателя. Затова читателят е съ-автор на творбата – с разбирането си за нея той добавя или отнема от казаното. Повече челите обикновено вникват в многопластовостта на значенията му, докато по-неизкушените остават на повърхността на очевидното.

Уводът не е регламентиран като обем и съдържание. Важното е да успее да определи мястото на автора и зададения проблем в ситуацията на текстопораждането. За някои творци е нужно по-обстойно въвеждане поради ключовите им места в литературния процес (напр. Ботев като обобщение на възрожденското мислене и литература; Пенчо Славейков като начало на модернизма). Когато те представят някаква нова естетика, се обяснява същността ѝ като следствие от влияние на средата и субективните предпочитания на автора.

ПРИМЕР: Възможно начало на ЛИС по тема **“Героика и трагика в поемата “Септември” на Гео Милев”**:

В българската литература името на Гео Милев се свързва с естетическия прелом в началото на 20-те години на ХХ век. Той се характеризира най-общо с активизиране на социалните позиции в изкуството, което разбира себе си като духовен продукт на съвремието с определено въздействие на процесите в него. За разлика от съзercателната пасивност на символистите творците от третото десетилетие на миналия век съпреживяват активно ставащото в света около тях.

Неуспехът на септемврийските бунтове през 1923 година се превръща в генератор на поредица от текстове, търсеци по нов начин истината за националната ни същност. Гео Милев се вписва в този контекст със способността си да предаде по невероятно експресивен начин състресенията на историческия момент в различните преживявания на хората от своята сегашност.

Експресионистичната естетика, която свързва твореца със сходните художествени реакции на Н. Фурнаджиев, А. Разцветников, А. Каралийчев (съставящи кръга на т.нар. “септемврийска литература”), изказва непосредственото отношение на субекта към ставащата действителност. Облечена в различни словесни форми, тя се характеризира със засилена ритмизация, парадоксални съчетания на противоположности, преакцентуване на детайли (думи, дори отделни звукове), съзнателно огрубяване на езика и така превръща силата на преживяването в също толкова силно въздействие.

Поемата “Септември” е най-откровеният израз на Гео-Милевото разбиране за човек и време. Творбата изгражда образа на националното като съчленява остатъците от разрухата с елементите на създанието и полага конкретния исторически момент в контекста на Историята на човечеството.

Тезата на ЛИС е ключът към успешното му разгръщане. Тя показва разбирането на проблема, формулиран в темата на съчинението и набелязва перспективите на доказването му. В този смисъл тезата е двусъставна. Първата ѝ част отговаря на въпроса “**какво?**” (в нашия пример: какво са героичното и трагичното като определения/оценки на човешко поведение, преживяване?). Втората предполага най-общо “**как?**” (как са представени героиката и трагиката в поемата “Септември”?). И така проектира плана на по-нататъшното изложение.

ПРИМЕР: *Героичното и трагичното са естетически категории, назоваващи съответствието между идеал и действителност, цел и реализация в отношенията на човека и общността към историческата, социалната, духовната ситуация на съществуването им. Героиката е проява на убеденост и действеност в преследването на някакъв общозначим идеал, при което личното добро е подчинено и дори може да бъде жертвано в името на колективното. Трагиката е следствие от разрива между значимата цел и обстоятелствата, непозволяващи осъществяването ѝ.*

В поемата “Септември” на Гео Милев героичното и трагичното са обвързани с порива на социално унижените към свободност, проявен в опита им през 1923 година да принудят държавата да признае човешката им равноправност. Конкретните факти обаче са само повод за универсализирането на проблема робство-свобода в контекста на човешката история. Погромът на въстанието проявява трагедията на непостигането, но в саможертвата на слабите-силни утвърждава героиката на гневното отрицание на робската им същност.

На всички художествени равнища в поемата героиката и трагиката се съизразяват със средствата на експресионистичната естетика, която предава авторовото нееднозначно съпреживяване на събитията, както и обобщенията му за техните перспективи.

Разбира се това е един доста разгърнат вариант, който може да бъде сведен до втората си част. Тогава допълването и конкретизирането на основната постановка може да се поеме от подтезите на всяко едно от доказателствата ѝ.

Доказателствената част на съчинението подрежда в логическа последователност интерпретативни моменти, конкретизиращи изказаната теза. Тази последователност не е задължителна и се определя от пишещия според важността за него на всеки от примерите (основните обикновено се фиксират в центъра на изложението). Но е задължително свързването им като резултат от единното въздействие на всички художествени компоненти в творбата/ творбите, които са основа на аргументацията (за да няма бележки на проверяващия “липса на връзка”). Най-лесният начин на подреждане все пак е “следването на прочита” – от началото към финала, от общите елементи на структурата (жанр, композиция, време-пространство) към по-частните. Кое не пречи да се започне от финала или дори от една дума-образ в текста и да се стигне до общото. Всяко доказателство се въвежда с *подтеза*, която конкретизира основната от позицията на примера.

ПРИМЕР: Без да разгръщаме в цялостен текст, ще набележим само един вариант на най-важното от аргументацията на проблема за героиката и трагиката в поемата на Гео Милев.

Жанрът – поемата е успешен избор при поставянето на проблема: съвместяването на лирическо и епическо предполага субективно отношение към обективността на събитията; субективността се свързва с трагиката в преживяването на погрома (всяка трагедия е лична дори в множествеността на проявленията ѝ), истинността на събитията пък предполага мащабност и историческа обхватност, която предрича героичното като посвещаване на всеобщата цел.

Заглавието - като част от рамката на текста “Септември” се свързва с финала “Септември ще бъде май” и така обединява скорошния спомен за трагедията (поемата е писана 1924 г.) с надеждата за превръщането на неосъществеността в основание за ново раждане (май е месецът в годишния цикъл, когато зреят плодовете на природата и човешките усилия).

Композицията разполага двете подтеми “подем” и “погром” в последователността на случването им; 7-ят фрагмент с единствения си стих “Започва трагедията” е границата между двете състояния; важно е, че на погрома е отделено много повече художествено място в текста – възможност за разгръщане на резонанса в различните посоки на преживяването (страдание, разколебаност на ценностите, равносметки, надмогване); героичното и трагичното са не само последователно представени, но и съизразени – началото предрича неуспеха (въстаниците са “разгонено стадо”, “скот като скот”, норганизирани, невъоръжени – “със сопи, вили, търнокопи”), а екзекуцията на поп Андрей във втората част извежда героичното от трагичното чрез снизхождението над палача и смъртта (“захрачи и плю”, “величествен, сублимен, недостижим”).

Времето и пространството вместват конкретиката на момента и местата на събитията (“септември”, “Мъглиж”, “Нова и Стара загора”) в универсалността на символичните им значения (“Септември ще бъде май!”, отношенията нощ-ден / мрак-светлина, земя/прах – небе/слънце, минало-сегашност-бъдещност)

Образната система представя човешкото присъствие в единството на полярната противопоставеност между единичното и общото, грозното и красивото, слабото и силното, конкретното и универсалното. В своята единичност човекът е слаб, уязвим, уродлив, незначим за историята. Общата енергия осъществява качествения скок, променящ и масата (от “стадо” в “страхотни, непобедими, велики”, “народ”), и мястото на човека в света (“долу Бог!” – “Човешкият живот ще е един безпрестанен възход – нагоре, нагоре!”); експресионистичното натрупване на множеството единичности в динамиката на променящото се съзнание в кулминационния момент – смъртта на “червения поп” – застива в единствеността на героя като обобщение на красивото в грозното, въздигнатото в унижението, безсмъртието в смъртта.

Универсалните смисли в поемата разширяват границите на посланието към общочовешките му измерения. Мотивите за “гнева” и “наказанието” припомнят антични и библейски механизми на поведение (сюжетът на “Илиада” е следствие от гневното решение на Ахил да напусне войната; в поемата пак гневът е двигател, но вече на тълпата, трансформираща “вековната злоба на роба” в “своя пурпурен гняв величав”; в Стария Завет Бог наказва осмелилите се

да нарушат заповедите му с опожаряване на Содом и Гомор, разрушаването на Вавилонската кула, Потопа; в поемата наказанието с робство и унижение се проявява в слабостта на тълпата, която пораства до народ в ужаса на кръвопролитие и се превръща в наказваща своите власти, руши идолите си); цветовете символика противопоставя черното на червеното, пурпурното на кървавото; метафората “слънчогледите паднаха в прах” внушава погубването на надеждите на осмелилите се да поискат свободата; митичните образи във финалния фрагмент връщат историята към нейното начало, за да се оцени диалектиката на човешкото съществуване по пътя на освобождаването му от “грубата сила” (тираните и Бог).

Начинът на говорене (употребата на езика) в творбата следва спокойния ритъм, резултат от смяната на епическото обглеждане с лиричeskото съпреживяване на подема и погрома. Кинематографичният ефект на тази динамика създава впечатление за ставането на събитията пред погледа на читателя. Изказът съчетава всички стилистични равнища – поетичен, грубо натуралистичен, публицистично-декларативен. Преакцентуването на думата, честотата на повторенията (лексикални, фонетични, граматични) са резултат от емоционалната претовареност, придаваща въздействащата сила на словото в текста.

Заключителното обобщение събира най-важното от изводите на отделните доказателства, оценявайки художествената убедителност при поставянето и разгръщането на разглеждания проблем. Целта е да се потвърди верността на началната теза, но вече като следствие на нейната аргументация. Това е основание за признаване на значимостта на проблема в творчеството на автора, на самия творец като ангажиран с него, както и евентуалните му проявления в творчеството на други автори, повлияни от своя предходник.

ПРИМЕР: В поемата “Септември” героичното и трагичното са проявления на универсалния проблем робство-свобода, представен чрез конкретна историческа ситуация. Погромът на септемврийските бунтове предизвиква търсенето на смисъла на пролятата кръв не само като жертвеност в името на идеала, а и като прозрение за причините на неговата неосъществимост. Именно разбирането на грешките – на историческата ситуация и на Историята въобще – открива перспективата на бъдещата промяна на човека и света. Така с езика на художественото обобщение Гео Милев предрича случването на свободността въпреки моментния неуспех на тези, които са я пожелали. Две десетилетия по-късно Вапцаров препотвърждава в своята “Песен за Човека” възможността за възкръсване на човешкото от пепелището на трагичната му обреченост.